

№1.

4. Роджерс К. Эмпатия // Психология эмоций. Тексты / Под ред. В. К. Вилюнаса, Ю. Б. Гиппенрейтер. — М.: Изд-во Моск. ун-та, 1984. — 288 с.
5. Тестируем детей / Составитель Т. Г. Макеева. — Ростов н/Д: Феникс, 2006. — С.296-301.

Стаття надійшла до редакції 18.03.2010 р.

І. С. Дереза

*аспірантка каф. психології і педагогічних технологій,
Криворізький ДПУ*

САМООСВІТА ЯК ОСНОВА ПРОФЕСІЙНОГО САМОРОЗВИТКУ ОСОБИСТОСТІ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ

У статті розглядається самоосвіта як основа професійного саморозвитку особистості майбутнього вчителя.

Ключові слова: саморозвиток, самоосвіта, готовність до самоосвіти.

В статье рассматривается самообразование как основа профессионального саморазвития личности будущего учителя.

Ключевые слова: саморазвитие, самообразование, готовность к самообразованию.

In the article are disclosed self-education as the basis of professional self-development of the person of the future teacher.

Key words: self-development, self-education, readiness to the self-education.

Сучасний етап розвитку суспільства характеризується значними змінами у сфері політики, економіки, культури, освіти. Цей процес вимагає реформування всіх соціально-економічних відносин, у тому числі й системи вищої освіти, яка повинна змінити структуру підготовки кадрів відповідно до запитів ринку праці, що оновлюється. Сучасна освіта вже не має на меті навчити на все життя, актуальною проблемою стає організація навчально-виховного процесу, який би сприяв розумінню студентом усього обсягу інформаційного простору, який оточує сучасну людину та неможливість його засвоєння без самоосвіти, самовдосконалення, розвитку творчої особистості, тобто навчання та саморозвиток впродовж усього життя.

Сьогодні суспільству потрібні ініціативні та самостійні люди, здатні постійно удосконалювати себе і власну діяльність, виявляти готовність до швидкого оновлення знань, розширення навичок і вмінь, освоєння нових сфер діяльності. В основі такого безперервного саморозвитку лежить процес самоосвіти, який забезпечує не тільки оволодіння засобами набуття необхідних знань і досвіду, але й формування самостійності як якості особистості.

Самоосвіта є особливо важливою для студента – майбутнього педагога, коли професія вимагає багато знань, життєвих умінь, мислительних і практичних навичок: учитель повинен навчити вчитися

кожного вихованця. До того ж, щоб у майбутньому кваліфіковано керувати і залучати до самоосвітньої діяльності своїх вихованців необхідно самому володіти засобами самоосвітньої навчальної роботи [4, с. 143].

Проблема суспільства – це проблема навчання і виховання майбутніх учителів, які б мали високий рівень професіоналізму, творчої активності, відповідально ставилися до результатів своєї діяльності [3, с. 125]. Одним з можливих шляхів вирішення даної проблеми є залучення студентів педагогічних університетів до самоосвітньої діяльності.

Значущість саморозвитку особистості обґрунтовували філософи Аристотель, Гесіод, Платон, Демокріт, Гегель, І. Кант, Г. Сковорода, Й. Фіхте, Ф. Шеллінг, П. Юркевич; педагоги Я. Коменський, Ж.-Ж. Руссо, А. Дістервег, К. Ушинський, С. Русова, П. Каптерев та ін.

На теоретико-методологічному рівні проблема саморозвитку особистості знайшла своє висвітлення в працях вітчизняних (І. Бех, Б. Вульф, О. Газман, Г. Звенигородська, В. Зінченко, О. Киричук, Б. Кобзар, Л. Кулікова, А. Меренков, М. Ценко) та зарубіжних (Р. Бернс, А. Маслоу, Г. Олпорт, К. Роджерс та ін.) дослідників. Психологічні аспекти саморозвитку особистості аналізували Н. Бітянова, С. Максименко, Б. Мастеров, Г. Цукерман.

У роботах К. Вазіної представлена природно-рефлексивна технологія саморозвитку особистості, Н. Григорьєвої – екокультурний підхід до особистісного саморозвитку студентської молоді, Г. Селевка – технології саморозвитку школярів, В. Сластьоніна, Н. Чинкіної – теорія і практика професійного саморозвитку вчителя [5, с. 217].

Питанням організації самоосвіти студентів присвячено роботи О. Айзенберга, В. Буряка та ін. Організація самоосвітньої діяльності майбутніх педагогів була предметом дослідження багатьох науковців, таких, як І. Барсуков, М. Косенко, Г. Марковець, І. Наумченко, В. Скарнар, Н. Сидорчук, В. Шпак та ін. Особливу увагу дослідники приділяли готовності до самоосвіти і пошукам шляхів для її формування (роботи О. Малихіна, Г. Серікова, Н. Терещенко та ін.).

Мета даної статті показати, що самоосвіта студентів педагогічних університетів – майбутніх вчителів – є основою їх професійного саморозвитку, становлення та зросту.

Категорія «саморозвиток» на даний момент є одним з ключових понять у педагогії, філософії, соціології, психології. Аналіз досліджень М. Бахтіна, М. Бубера, Г. Гегеля, К. Роджерса, П. Щедровицького, В. Франкла дозволяє виокремити ряд суттєвих ознак цього феномену. Саморозвиток – внутрішній процес, визначений спосіб реагування людини на вплив середовища, усвідомлене вдосконалення себе самою людиною.

У дослідженнях М. Боритка, Б. Вульфою, О. Газмана, В. Іванова, М. Сергєєва визначається, що саморозвиток майбутніх викладачів – обов'язкова складова сучасної освіти, показник суб'єктності вчителя на

всіх етапах його неперервної педагогічної освіти. Порівняння визначень поняття «саморозвиток» дозволяє дійти висновку, що саморозвиток – це внутрішній процес самозміни системи внаслідок дії власних протиріч, вищий рівень саморуху. При цьому система, що розвивається, має бути відкритою, оскільки внутрішні ресурси не можуть довго забезпечувати її існування.

Аналіз досліджень К. Абульханової-Славської, О. Бодалева, О. Єрмолаєвої дає підстави для висновку, що суттєвою характеристикою саморозвитку є свідомо якісна самозміна самого себе, яка є головним внутрішнім механізмом індивідуально-особистісного розвитку. Якісним показником процесу становлення суб'єктності людини є її цілеспрямований саморозвиток [5, с. 218-219].

Професійний саморозвиток особистості майбутнього вчителя в сучасних умовах не можливий без самоосвіти. З'ясуємо, що являє собою поняття “самоосвіта”.

Самоосвіта давно й широко вивчається в педагогіці цілим рядом антропологічних наук, таких як філософія, акмеологія, психологія, соціологія та ін. Особливістю педагогічного розуміння самоосвіти є розгляд її як процесу, що вимагає спеціального педагогічного забезпечення, процесу, що не виникає стихійно, природним чином, а лише в результаті спеціального організованого педагогічного впливу (А. Громцева, Г. Коджаспірова, Б. Райський та ін.).

Самоосвіта як педагогічне явище знаходиться в постійному розвитку, що зумовлений тією чи іншою педагогічною освітньою ситуацією. Кожна ситуація характеризується домінуванням певних підходів, парадигм, зміна яких об'єктивно вимагає внесення відповідних змін в теорію і практику самоосвіти.

Враховуючи різноманітність визначень самоосвіти, які можна зустріти в науковій літературі, можна виділити деякі її істотні ознаки: самостійний пошук, придбання знань, підвищений інтерес, продовження розвитку. М. Кузьміна виділяє наступні домінуючі ознаки самоосвіти:

1) самоосвіта може мати місце тільки на основі глибоких перспективних внутрішніх мотивів; окремі випадки пошуку відповідей на питання, що цікавлять людину, під впливом яких-небудь спонук не можна ще вважати самоосвітою; придбання знань як додаткова до основного заняття пізнавальна діяльність;

2) самоосвіта протікає на основі самодіяльності особистості відповідно до її індивідуальних особливостей, мета її – розширення знань у одній або декількох сферах знань і особистісне самовдосконалення, засноване на самоконтролі; оволодіння знаннями за своєю ініціативою;

3) самоосвіта здійснюється без детального керівництва з боку; це індивідуальна самостійна пізнавальна діяльність з оволодіння знаннями [2, с. 15-18].

Отже, самоосвіту можна трактувати як вид пізнавальної діяльності, яка характеризується активністю, самостійністю, добровільністю та спрямованістю на вдосконалення розумових здібностей, формування культури розумової праці.

Самоосвіта забезпечує молодому фахівцеві вихід на: самостійність мислення; критичність відношення до отримуваної інформації; самооцінку рівня власних знань і умінь, володіння способами розумової діяльності; прояви творчої активності в процесі навчання; самовиховання прагнення до підвищення рівня самоосвіти. Успішність самоосвітньої діяльності залежить від готовності студентів до її реалізації.

Розглядаючи готовність особистості до самоосвіти як синтез внутрішніх умов, що зумовлюють принципову здійснюваність процесу самоосвіти, можна виокремити в її складі чотири важливих елементи:

– цілісний емоційно-особистісний апарат (внутрішня потреба в самовдосконаленні, особистісні цінності, емоційно-вольовий механізм, загальні розумові здібності тощо);

– система знань, умінь, навичок із самоосвіти, що засвоюється особистістю (повнота і глибина сформованості наукових понять, взаємозв'язок між ними, уміння співвідносити наукові поняття з об'єктивною реальністю, розуміння відносності знань і необхідності уточнення їх шляхом систематичного пізнання тощо);

– уміння та навички грамотно працювати з основними джерелами соціальної інформації, зокрема книгами, бібліографічними системами, автоматизованими інформаційно-пошуковими засобами, радіо, телебаченням, спеціалізованими лекторіями (уміння орієнтуватися у великих обсягах інформації, вибрати головне, зафіксувати його тощо);

– система організаційно-управлінських умінь і навичок (ставити і виконувати завдання самоосвіти, планувати свою роботу, вміло розподіляючи зусилля та час на різноманітні обов'язки, створювати сприятливі умови для самодіяльності, здійснювати самоконтроль, самоаналіз результатів і характеру самодіяльності тощо).

Виокремленні елементи готовності особистості до самоосвіти в цілому досить різносторонні й вичерпно характеризують можливості студентів щодо організації та реалізації процесу самоосвіти [1, с. 18-19].

Самоосвіта розглядається як серцевина, стрижень безупинної освіти. Вона необхідна майбутньому педагогу як найважливіший фактор становлення та розвитку особистості. Тому той чи інший рівень готовності до самоосвіти випускників педагогічних університетів можна вважати оцінкою ефективності, якості їх педагогічної підготовки.

Відомо, що ніякий вуз не в змозі навчити своїх випускників усьому і на всі випадки життя. Але він може і повинен озброїти досвідом і методами наукового пізнання, щоб учитель з найменшими затратами додаткової праці й часу засвоював нову інформацію, поповнював знання й

розширював свій теоретичний кругозір. Розвиток творчої особистості майбутніх педагогів, раціональна організація навчально-виховного процесу й керівництво формуванням загальних та індивідуальних особливостей студентів, їх підготовка до неперервної самоосвіти і самовиховання мають стати однією із найважливіших проблем практики сучасного вузу.

Особливої актуальності ця проблема набуває за умов національно-культурного відродження України, коли суспільством акцентується провідна роль учительських кадрів у підготовці підростаючого покоління до демократичних перетворень і економічної стабілізації молодій державі [6, с. 55].

Поряд із цим професійна діяльність учителя наповнюється дедалі глибшим творчим змістом: йому надана можливість вносити зміни не тільки до окремого уроку, а й навчальної програми загалом; використовувати як традиційні, так і нові форми і методи роботи, розробляти і впроваджувати власні підходи до навчання й виховання учнів.

Отже, у вчителя з'явилася реальна можливість виявити себе справжнім творцем навчального процесу, реалізувати свій духовний потенціал. Тому в школі в нових умовах потрібен передусім знаючий, розуміючий, культурний вчитель володіючий необхідними фаховими знаннями та вміннями, усвідомлюючий шлях до їх набуття, володіючий принципами й методами пізнання теорії й практики своєї педагогічної діяльності, здатний творчо мислити, самостійно орієнтуватися в найрізноманітніших проблемних ситуаціях педагогічної дійсності, критично їх оцінювати й оперативно знаходити шляхи подолання суперечностей, що виникають.

Крім того, у нинішніх нестабільних соціальних умовах фахівець повинен бути конкурентоспроможним. А тому вчорашній студент повинен саморозвиватися, і вимушений звертатися до самоосвітньої діяльності не тільки для зменшення часу на адаптацію в професійній області після закінчення вузу, але і для того, щоб не відставати від новітніх технологій, знайти область примінення своїм силам, адекватну його особистісним і професійним можливостям. Тому у післявузівській період готовність особистості до самоосвіти, будучи складовою частиною освідченості фахівця, може стати важливим адаптаційним механізмом.

Підсумовуючи вище сказане можна зробити висновок, що проблема професійного саморозвитку особистості майбутнього вчителя потребує подальшого наукового дослідження, так як сучасний стан ринку праці вимагає від спеціаліста з вищою освітою особливих навичок, які сприятимуть його професійному становленню. Основою професійного саморозвитку особистості майбутнього вчителя є процес самоосвіти, який сприяє формуванню професійного "я" майбутніх педагогів, є запорукою їх успішної професійної адаптації та росту, високого рівня професіоналізму, творчої активності та відповідальності за результати власної діяльності.

Самоосвіта є дуже важливим засобом задоволення багатьох потреб вчителя, зумовлених характером його професії. Прагнення і практична готовність студентів до самоосвіти є однією з притаманних вчителю професійних якостей, а підготовка студентів до самоосвіти – дуже важливий чинник їх професійної підготовки.

Література

1. Буряк В.К. Умови та засоби самоосвіти студентів / В.К. Буряк // Вища школа. – 2002. – №6. – С. 18-29.
2. Кузьмина М.Г. К вопросу о понятии «самообразование» / М.Г. Кузьмина // Формирование у учащихся стремления к самообразованию. – Волгоград: ВГПИ, 1976. – С.15– 18.
3. Линенко А.Ф. Готовність майбутніх учителів до педагогічної діяльності / А.Ф. Линенко // Педагогіка і психологія. – 1995. – №1. – С. 125-132.
4. Сидорчук Н.Г. Організація самоосвітньої діяльності майбутніх учителів у процесі вивчення педагогічних дисциплін / Н.Г. Сидорчук // Проблеми освіти – Київ, 1996. – Вип. 6. – С. 143-151.
5. Химченко О.М. Роль культурних цінностей у процесі саморозвитку студентської молоді / О.М. Химченко // Наука. Релігія. Суспільство. – 2004. – №4. – С. 217-220.
6. Шпак В.П. Самоосвіта в професійному становленні майбутніх педагогів / В.П. Шпак // Початкова школа. – 1994. – №8. – С. 55-57.

Стаття надійшла до редакції 06.04.2010 р.

Г. С. Коваленко
викладач, Криворізький ДПУ

ФОРМУВАННЯ ЕМОЦІЙНОЇ СТІЙКОСТІ СТУДЕНТІВ ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ПЕДАГОГІЧНИХ ЗАКЛАДІВ

Емоційна стійкість студента розглядається як властивість психіки, яка забезпечує його саморозвиток у вищому навчальному закладі. До педагогічних умов формування емоційної стійкості студентів вищих навчальних педагогічних закладів відносяться розвиток умінь саморегуляції і створення позитивних емоцій у навчально-виховному процесі.

Ключові слова: емоційна стійкість, саморегуляція, студенти, вищий навчальний педагогічний заклад, ділова гра.

Эмоциональная устойчивость студента рассматривается как свойство психики, которое обеспечивает его саморазвитие в высшем учебном заведении. К педагогическим условиям формирования эмоциональной стойкости студентов высших учебных педагогических заведений относятся развитие умений саморегуляции и создание положительных эмоций в учебно-воспитательном процессе.

Ключевые слова: эмоциональная стойкость, саморегуляция, студенты, высшее учебное педагогическое заведение, деловая игра.

Emotional stability of student is examined as property of psyche, which provides his саморозвиток in higher educational establishment. To the pedagogical terms of forming of emotional firmness of students of higher educational pedagogical establishments development of abilities of self-regulation and creation of positive emotions behave in a teaching and